

ДЕВЕТА ТЕМА

ПСИХИЧНОТО ПРЕЖИВЯВАНЕ НА ЛИЧНОСТТА.

ЕМОЦИИ И ЧУВСТВА В УЧЕБНАТА ДЕЙНОСТ.

Най-общо емоциите и чувствата се представят като психични свойства на личността които изразяват непосредствено вътрешните състояния или психични преживявания на субекта от взаимодействието му с предметите и явленията от действителността и от общуването с другите хора. Вътрешните преживявания възникват на повърхността на системата на съзнанието, на чиято форма съзнанието изпъква за субекта в своята непосредственост, тази характеристика психичните преживявания на човека които поради съзнателният тип психично отражение имат специфични измерения. Психичните преживявания са вътрешно присъщи и на животинският свят. Педагогическата Психология изследва и описва даже не психичните преживявания на човека въобще но по принцип само на човека. Реалната функция на психичните преживявания е в това че те сигнализират за личностният смисъл на събитията които възникват в живота на човека. В Психологията и в педагогическата Психология са обособени различни концепции за емоциите, за психичните преживявания. За педагогическата Психология е необходимо да се вземат под внимание утвърдените подходи към психичните преживявания и на тази основа да се изгради и развива Психологията на психичните преживявания. Видове теории:

1. РУДИМЕНТАРНА /ретроспективна теория за емоциите на Рибо/ Според него емоциите са ефективни реакции на човека които са останали у него от времето на животинското му съществуване.

2. ОРГАНИЧНА ТЕОРИЯ /Ланге и Джеймс/ Те търсят източникът на емоциите в органичните реакции, според Джеймс емоциите са своеобразни вътрешни възприятия на органичните изменения, такива изменения които възникват рефлекторно се възприемат от индивида и тъкмо тези процеси на възприемане на органичните реакции образува основата на емоциите. Той предлага дефинирането на емоциите и психичните преживявания на висши и елементарни функции. Органичните преживявания и тяхното възприемане са нисша емоция/страх, гняв, ярост, отчаяние/, за разлика от висшите

емоции които имат други стимули/любов, религиозни чувства, естетически преживявания/, затова тази класификация трябва да се разглежда като далечна проекция на друга класификация на съвсем друга основа.

3. ТЕОРИЯ ЗА МОЗЪЧНИТЕ МЕХАНИЗМИ НА ЕМОЦИИТЕ /?Кемон?/ Според него телесният израз не е специфичен за психичната природа на психичните преживявания, по такива изменения не може да се установи дали животните проявяват психични преживявания. Обективните основи от които произлизат и се съди за психичните преживявания е мозъчният апарат.

4. ТЕОРИЯ ЗА ДИНАМИКАТА НА ЕМОЦИОНАЛНИЯТ ЖИВОТ /Фройд/ Концепцията му за емоционалния живот се отличава с едно видимо отнасяне на тези феномени към това което е все още неизвестно в Психологията. Той казва че не знае нищо по безразлично за определена психична природа на страха. . . . . органичните изменения които го съпътстват не са. . . . . Страхът като емоция се обяснява с това че в редица неврологични изменения, подтиснатото сексуално влечение се превръща в страх. Страхът става невротично състояние, еквивалент на редица недостатъчно сполучливо подтиснати желания на човека/детето/ Всъщност в тази концепция се проявява общата тенденция на неговата теория за обвързването и на психичните преживявания с инстинктивните сексуални влечения. Що се отнася до емоцията като страх тя безспорно има своите корени в подтискането на сексуалните влечения, тя има тенденция да се превръща в общо психично състояние на организма.

5. ТЕОРИЯ ЗА ХАРАКТЕРООБРАЗУВАЩИТЕ ФУНКЦИИ НА ЕМОЦИИТЕ. /Адлер/ Според него по своето функционално значение емоцията е един от моментите които образуват характера на индивида. Според него общите възгледи на човека за живота, начините и насоките на неговото социално общуване намират място в определен кръг в неговият емоционален живот. Затова емоциите детерминират характера на личността.

6. ТЕОРИЯ ЗА ХАРАКТЕР НА РАЗВИТИЕТО НА ПСИХИЧНИТЕ ПРЕЖИВЯВАНИЯ /Бюлер/ Той извежда развитието на емоциите от трите степени в развитието на поведението/инстинкт, дресура, интелект/. Според него развитието на емоциите е процес на изменение на принципа на удоволствието във всяка степен на поведението , този принцип е универсална характеристика на поведението и на съответните степени -инстинкт, дресура и интелект. Психичното преживяване трябва да се разглежда като процес на изменение на развитието на принципа на удоволствието, на тази основа той установява три стадия в развитието на психичните преживявания/емоциите:

-1. Стадии на крайното удоволствие-това е моментът които характеризира инстинктивните процеси и се свързва предимно с елементарни жизнени потребности/глад, жажда, секс/ и в същност на този стадии емоцията е преживяване на осъщественият акт. Централният момент в този стадии е крайният разрешаващ момент.

-2. Функционалното удоволствие отнася се към втората степен-дресурата. Емоцията идва от процеса на осъществяването, удоволствието идва като резултата на поцеса на неговото осъществяване.

-3. Предчувствие на удоволствието в случая се отделя психичното преживяване от очакването на предстоящото събитие.

7. ДИФЕРЕНЦИАЛНА ТЕОРИЯ ЗА ПСИХИЧНИТЕ ПРЕЖИВЯВАНИЯ /Едуард Клапаред/
Той е първият автор които въвежда двете понятия емоции и чувства като процеси които се срещат в близки ситуации но всъщност са различни. Що се отнася до емоциите теорията е близка до органичната теория, но що се отнася до чувствата той остава на чисто органични позиции дори по силно изразени от теорията на Джеймс.

8. ДИНАМИЧНА ТЕОРИЯ ЗА ЕМОЦИОНАЛНИТЕ СЪСТОЯНИЯ /Курт Левин/
Според него емоционалните реакции не се срещат в изолиран вид. Всяка емоционална реакция е своеобразен резултата на дадена структура на психичните процеси, той обосновава как едно емоционално състояние се превръща в друго, как възниква заместването на емоционалните състояния. Той обръща внимание и на това че не довършената емоция продължава да съществува в скрит вид. Затова емоциите са психични преживявания които трябва да се разглеждат като част от психичният живот на човека.

9. ДЕЙНОСТНА ТЕОРИЯ ЗА ПСИХИЧНИТЕ ПРЕЖИВЯВАНИЯ /Леонтиев/
Според него емоциите изпълняват функцията на вътрешни сигнали и в такъв смисъл те са процес които съпътства психичното отражение непосредствено. Емоциите не са непосредствено психично отражение на предметите от действителността, те са психични феномени които възникват в хода на психичното отражение, според Рубинщайн емоциите възникват и съпровождат всеки психичен акт на човека, за разлика от възприятията емоциите изразяват състоянието на субекта във хода на психичното отражение затова са елемент на отношението му към заобикалящата го

действителност. Емоциите са полярни преживявания те са и + и -, и като+ и като - емоционален процес възникват в непосредствена връзка в хода на дейността и удовлетворяване на потребностите елементарни и висши. В такъв смисъл емоционалните процеси подържат баланса в психичният статус на личността. Те са балансори и в такъв смисъл предпазват психичната дейност на човека от неприятни последици. Емоционалната сфера на човека преминава дълъг път на развитие и това е от примитивната сетивност, от афективната реакция на животните до висшите чувства на човека. Специфичните човешки отношения към другите хора и към обществената дейност като цяло поражда психични преживявания от социален обществен тип. Такива психични преживявания не могат да бъдат изведени от органичните промени затова психичните преживявания се описват като процеси от една страна непосредствено органично детерминирани-емоции, а от друга странакато процеси изцяло обществено, исторически, социално детерминирани и такива процеси са чувствата. Посредством отношението към другите хора у човека се формира и специфично чувство към себе си като към човешко същество, личност. Тази постановка позволява да се констатира че психичните преживявания на човека са от два порядъка:

От ограничен порядък-те се означават като елементарни психични функции но те възникват и се детерминират от продуктите и обществените отношения, от отношението на човека към човека и към себе си и това е висша психична функция.

Психичното развитие на човека е свързано с формирането и изграждането преди всичко на висшите емоции-чувствата. Емоциите и чувствата имат три основни форми / степени на външна изява те са три форми са:настроение, афект и страст. Както емоциите така и чувствата напират външният си израз в три форми от това следва, че определена форма на външна изява може да възникне на основата на органични промени но може да възникне и от обществени детерминанти. Затова външните форми на изява имат две основни характеристики + и -. Положителни или отрицателни психичните преживявания възникват както на физиологично равнище така и на обществено социално равнище.

Учебната дейност е силно изразено поле за възникване и осъществяване на психични преживявания и това е абсолютно важно да се подчертае защото учебната дейност е типична с познавателната активност на подрастващите. Всяка дейност стимулира познавателната активност на човека и следователно поражда психични преживявания, но учебната дейност е преобладаващата си част е преди всичко дейност за познавателните процеси на подрастващите, за овладяване на научни знания, затова в учебната дейност имат място трите форми на изява на психичните преживявания.

1. НАСТРОЕНИЯ-са психични преживявания които възникват непосредствено за субекта и затова са слаби, продължителни и отшумяват незабелязано, но затова пък настроенята имат тенденция да се задържат продължително време в познавателната активност на човека и като че ли определят почерка на познавателната активност на човека. Тази констатация има особено място в учебната дейност, като правило учебната дейност е процес на активно овладяване от подрастващите деца на научни знания. Този процес на овладяване се благоприятства или възпрепятства от настроенята. Положителното настроение е катализатор на познавателната активност то не само възниква в хода на познавателната активност, то я съпровожда и я прави устойчива и става източник на удоволствие от интелектуалната активност. Отрицателните настроенята имат тенденция да възпрепятстват и подтискат познавателната активност затова при определени условия те се превръщат в психични бариери, при това не всякога лесно преодолими. Тук значение имат и типологичните особености.

2. АФЕКТ-силно психично преживяване с бурни изяви но кратки и така както внезапно възникват така и отшумяват. Афектите са крайно неблагоприятни защото консумират невероятно много психична енергия. Учебната дейност не е типична с възникването на афекти.

3. СТРАСТИ-са много силни психични преживявания но и много продължителни, те са психични които могат да отнемат половината от живота на човека, затова вниманието на Психологията към тяхното възникване е особено повишено. Никои човек не е осигурен, предпазен от отрицателни страсти и това е голям проблем на педагогическата Психология.

ДЕСЕТА ТЕМА

СПОСОБНОСТИТЕ НА ЛИЧНОСТТА И УЧЕБНАТА ДЕЙНОСТ

С понятието способност в Психологията се означава един от най чувствителните проблеми в психичният облик на личността и в нейното психично развитие. Едно от психичните измерения на индивидуалните особености на всеки човек са способностите.

Проблемът за способностите е в същност проблем за биологичното и социалното в поведението на човека. От тук следва и че способностите се вписват в двойно опосредстваната същност на човешката психична дейност. Рубинщайн дефинира способностите като израз на наличието у човека на определена пригодност за определен вид дейност, всяка дейност изисква от личността повече или по малко специфични данни за нейното осъществяване, именно тези данни са всъщност способностите на човека. Според Ковалъв способностите са възможност на човека за една или друга дейност, но личните възможности на човека водят до определен успех в овладяването на дадена дейност. За разлика от Рубинщайн който затваря кръга на способностите до пригодността, Ковалъв я обвързва и с успеха за дейността. Основните параметри на способностите се свеждат до:

1. Способностите са психично свойство на личността, те са психичен феномен който се свързва непосредствено с личностното изграждане на индивида, освен това те са психичен феномен който се отнася до културно историческото психично развитие на човека, към съзнателното психично развитие.
2. Способностите представляват психично свойство на личността което е свързано непосредствено с овладяването и осъществяването на човека на определен вид обществена дейност/обща или специални/
3. Способностите са психични функции които изразяват определена степен на успех на индивида в овладяването, осъществяването и развитието на определен вид обществена дейност.

Водещият от основните параметри е степента на успех на индивида в овладяването и осъществяването на определен вид обществена дейност. За педагогическата Психология имат значение три психологични концепции за способностите:

1. Теория за биологичната детерминация на способностите.
2. Теория за придобитите способности.

3. Теория за културно историческото развитие на способностите.

В теориите за способностите особено място заема една междинна теория:

4. Теория за двата фактора.

Тези концепции представляват теоретическа основа върху която се изграждат и се интерпретира същността на психичният феномен способност.

Теорията за биологичното детерминиране на способностите и съставена от Алфред Бине. Тази теория е известна с утвърждаването на разбирането на способностите като чисто природни и наследствени функции на индивида. Всъщност в процента на диагностика на интелекта основно място заемат умствените способности. С IQ всъщност се установява биологично зададените способности на индивида. IQ е непосредствен израз на умствените способности на човека. За педагогическата Психология основно значение има факта че интелектуалното развитие се измерва като съотношение между умствената и хроничната възраст. За педагогическата Психология съществено значение има и това че умствената възраст на децата се измерва като състояние установено от определен вид тестове. Методологическо значение има факта че съгласно тази теория IQ е точен еталон на единствено биологично дадената надареност на индивида, тя е константна величина, затова и IQ е неизменна предпоставка на човека.

Способностите най малко зависят от средата и възпитанието, те са изцяло обусловени от наследствеността. Теорията за придобитите способности е изцяло свързана с поведенческата Психология от тази позиция способностите се разглеждат като изцяло продукт на средата и възпитанието. Способностите се определят от придобитите свойства и от програмата предлагана от средата. Според тази теория средата е постоянна величина , даденост/константа/ и поради това тя детерминира способностите еднозначно и именно това е не състоятелността на тази теория.

Теория за двата фактора, тази концепция е представена от Клапаред, според тази теория каквито и способности да има човека те в крайна сметка са функция от действието на наследствеността и влиянието на външната среда природна и социална.

Клапаред прави опит за преодоляване на едностранчивостта на теорията за биологичната детерминация и тази за придобитите способности като въвежда двойната детерминация на способностите. Според него човешките индивиди без изключение се раждат с наследствено придобити особености/дарби/ по отношение да които той е напълно обречен, но заедно с това човекът има силна адаптивна способност за приспособяване към изискванията на социалната среда. Принципиалният недостатък на теорията е механичното обвързване на наследствеността и средата със способностите. Тук се поставя ударението на механичното въздействие на всеки фактор сам за себе си, индивидът се разглежда като пасивно съзерцателно същество. Индивида се приспособява към следата по такъв начин той се оказва фатално обречен на наследствено придобитите качества и на средата към която е принуден да се адаптира. По такъв начин в тази теория изтъква като основно разбиране пълната безпомощност на индивида към двата обективни фактора. Затова тази теория носи недостатъците на първите две теории.

Теория за културно историческото развитие на способностите в нея се очертават два вида решения/анализ: детерминистична концепция на Рубинщайн и интериоризацията и екстериоризацията на обществено историческата дейност на човека. Съвременната педагогическа Психология се основава на културно историческият подход към способностите но с поставяне на ударението на някои от двете концепции. От гледна точка на Рубинщайн способностите са психични феномени които изразяват степента на успех в овладяването на продуктите на обществената дейност но които се пречупват през вътрешната среда. Отправно значение и за анализа на способностите има съотношението между вътрешното и външното. Външните продукти които усвоява човек се пречупват през вътрешните състояния и в този смисъл те придобиват облика на психични феномени. Развитие на човека е развитие на неговите способности, а развитието на способностите е това което той представлява от себе си. Цялата съвкупност от външно зададените влияния се пречупва през вътрешната среда на индивида. От тези позиции способностите са функция на развитието детерминирана от вътрешните условия затова взаимната връзка на външните и вътрешните условия на развитието е отправната точка и теоретичната основа за решаването и на въпроса за способностите.

Втората концепция за способностите взема за основа разбирането за интериоризацията и екстериоризацията на обществено историческият опит и в развитието на способностите. Изходна основа на тази концепция е постановката на Маркс за способностите, присвояването на определена съвкупност от оръдиини производства е равносилно на развитието на определена съвкупност от способности вече се разглежда като висша психична функция на личността възникваща от овладяването на овеществения обществено историческа дейност на човечеството, по такъв начин от позицията на тази концепция проблемът за същността и развитието на способностите става част от проблема за биологичното и специалното в развитието на човека. От

позицията на тази концепция способностите на човека са резултат от интериоризирането на овеществените исторически създадени способности на човека, затова всяка способност е един функционален орган които се изгражда в хода на индивидуалното развитие на човека. Мозъкът на човека съдържа в себе си само способностите за формиране на висши психични функции, но мозъкът не съдържа в себе си готови способности, затова биологично унаследените способности се отнасят до възможностите му за формиране на нови функционални органи. Друго условие са заобикалящите го предмети и явления създадени от поколенията в техният труд и това е света на материалните и духовните ценности. Процесът на овладяване на света е оня процес в които става формирането у индивида специфични човешки способности. Установяването на този факт не е от естество за елиминиране на вътрешните условия. Установяването на този факт е от естество за установяване на произхода на вътрешните условия, те не са абстрактни, те самите са продукт от психичното развитие на човека и са реален израз на процеса при които се преобразува или се интериоризира всеки продукт на обществената дейност и се превръща във вътрешно достояние на човека. Биологично унаследените свойства представляват съдържание на анатомо-физиологичните предпоставки или на заложите на индивида за овладяването на определен обществено исторически опит. Способностите не са проицирани в гените на вида, способностите са продукти от овладяването на историческия опит при определено наследствено зададени конструкции на човешкият вид, но в способностите се очертават две линии на развитие и те са общите и специалните способности. Общите способности са степен на успех на индивида в овладяването и осъществяването и следователно в интериоризирането и екстериоризирането на обществено историческия опит или на общ тип дейност. Затова общите способности са детерминирани от генетичните измерения на човешкият вид и от онези особености на продуктите на общите дейности към които е еднакво предразположен всеки човешки индивид. Общите способности са езика, математически способности и т. н.

Специалните способности са степен на успех на индивида в овладяването на специални дейности, те се свързват със специфични особености в структурата на някои от анализаторите. Тези специфични особености на отделните анализатори не ги отделят от общо човешките структури, те само им добавят специфични измерения за определен вид стимулация и дейност. Такива специфични измерения във физиологията се наричат анатомо-физиологични предпоставки или заложи. Специалните способности са функция от овладяването на специалните дейности в детерминацията на които влизат и заложите. Затова специалните способности се отнасят до отделни индивиди дотолкова доколкото са представени заложите на анализаторите. Общите и специалните способности имат три степени на изява:

1. СКЛОННОСТИ представляват видимо изразено предпочитание на индивида към една или друга способност. Затова тя е най широката психологична основа върху която се овладява и осъществява културно историческия опит на човечеството, но склонността

е израз на активното отношение на индивида към продуктите на обществена дейност, склонността не е пасивен процес а е процес на активно овладяване на продуктите обществена дейност тя е видимо активно отношение към дадена дейност. Склонността като степен на способностите е процес на най активно взаимодействие на индивида с другите хора.

2. ТАЛАНТ е изключително висока степен на успех в овладяването и осъществяването на дадена дейност, той е точен израз на големият обхват на успеха на индивида както в овладяването и осъществяването на един вид дейност. Преобладаващото в таланта е овладяването и възпроизвеждането на овладените продукти в дадена област. На таланта е присъщо създаването на нови продукти в една дейност.

3. ГЕНИАЛНОСТТА е най високата степен на изява на успеха на личността в овладяването и осъществяването на дадена дейност, границата между таланта и гениалността е трудно забележима, отличителните белези на гениалността е в обхвата на успеха както на общите така и на специалните. Създаването на продукти които проектират развитието на човечеството десетилетия напред. Продукти които се превръщат в закономерна потребност на човечеството както в общите така и в специалните дейности.

Учебната дейност е по особен начин представена във формирането на способностите, всяка дейност е обвързана с формирането на способности, но учебната дейност е единствената която е обвързана непосредствено и изцяло с формирането на общите и специалните способности. Учебната дейност има това предимство че тя създава и поддържа най благоприятно за индивида психично поле за развитие и утвърждаване на способностите.